
YETAKCHI/LEADERSHIP KONSEPTINING SEMANTIK-STILISTIK XUSUSIYATLARI (JEK LONDON VA CHO'LPON ASARLARI MISOLIDA)

Babajanova Yulduz¹

¹ Xorijiy filologiya kafedrasida o'qituvchisi, Urganch davlat pedagogika instituti (UrDPI),

E-mail: yulduzbabajanova5@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 13.06.2025

Revised: 14.06.2025

Accepted: 15.06.2025

KALIT SO'ZLAR:

Yetakchilik, stilistika, semantika, Jek London, Cho'lpon, adabiy tahlil, obraz, til vositalari.

Ushbu maqolada Jek London va Cho'lpon asarlarida yetakchilik (leadership) konsepti qanday semantik va stilistik jihatdan ifodalangani tahlil qilinadi. Mualliflar turlicha adabiy maktablarga mansub bo'lishlariga qaramay, yetakchilik obrazini yaratishda o'zlarining ijtimoiy va madaniy qarashlarini ifoda etadilar. Maqolada ushbu obrazlar qanday til vositalari orqali yuzaga chiqarilgani, ularning ramziy va poetik qirralari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari adabiyotda yetakchilik tushunchasining milliy va universal xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi.

KIRISH. Zamonaviy jamiyatda yetakchilik (leadership) tushunchasi faqat siyosat yoki biznes sohalaridagina emas, balki adabiyotda ham dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. Badiiy adabiyot orqali yetakchilik obrazlari, ularning shakllanishi, ichki va tashqi kurashlari orqali jamiyatdagi real ijtimoiy munosabatlar aks ettiriladi. Bu borada G'arb adabiyoti vakili Jek London va o'zbek mumtoz modernizmi asoschilaridan biri Cho'lponning ijodi alohida e'tiborga loyiq. Ushbu maqolada Jek Londonning "Vahshiy tabiat" ("White Fang") hamda Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanlari misolida yetakchilik konsepti semantik va stilistik jihatdan o'rganiladi. Asosiy maqsad – har ikki muallif asarlarida yetakchilik qanday tasvirlanganini, qanday til vositalari yordamida ifodalanganini, bu obrazlar orqali qanday g'oyaviy-estetik xabarlar berilganini aniqlash.

1. Yetakchilik tushunchasi va uning adabiyotdagi o'rni

Yetakchilik tushunchasi odatda shaxsning boshqa shaxslar yoki guruhlar ustidan ta'sir o'tkazish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Psixologiya, sotsiologiya va siyosatshunoslikda yetakchilik modeli turlicha ifoda etiladi: avtoritar, demokratik, karizmatik va h.k. Adabiyotda esa bu tushuncha ko'proq obrazlar orqali, ramziy ma'noda va tilning badiiy imkoniyatlari orqali ifodalanadi.

Adabiy matnda yetakchilikni aniqlash uchun uch asosiy komponent muhim:

1. Qahramonning harakati va qarorlari;
2. U boshqarayotgan ijtimoiy guruh yoki shaxslar bilan munosabati;
3. Muallifning stilistik yondashuvi (leksik-semantik tizim, metafora, personaj tilida muvozanat).

2. Jek London va uning asarlarida yetakchilik

2.1. "Vahshiy tabiat"dagi semantik yondashuv

"Vahshiy tabiat" asarida bosh qahramon — yovvoyi tabiatda yashovchi va asta-sekin odamlar bilan yashashga moslashib boruvchi it (White Fang) orqali insoniy jamiyatdagi ierarxik struktura va boshqaruv modeli ramziy ifoda etiladi. Jek London bu obraz orqali biologik instinktlar va ijtimoiy moslashuv o'rtasidagi murakkab muvozanatni ko'rsatadi.

Asarda "rahbarlik", "kuch", "hukmronlik", "bo'ysunish", "tashabbus", "ishonch" kabi kalit semantik birliklar orqali yetakchilik konsepti ifodalanadi. Masalan, London quyidagi iboralar bilan yetakchilik mohiyatini ochib beradi:

"He had come into his own and become a leader – not by violence, but by sheer endurance."

Bu yerda yetakchilik kuch bilan emas, balki sabr-toqat, bardoshlilik bilan erishiladigan ijtimoiy maqom sifatida talqin etiladi.

2.2. Stilistik xususiyatlar

Jek London realistik uslubda yozadi, ammo u o'zi tasvirlayotgan muhitni romantik sadoqat bilan talqin qiladi. Uning tilida ko'plab hayvonot olami metaforalari, iqlimga oid kuchli epitetlar ("biting cold", "howling wind") orqali qahramonning yetakchilikka erishish yo'li dramatik kuch bilan yoritiladi. Stilistik jihatdan London deskriptiv, ta'sirchan va emotsional uslubni qo'llaydi.

3. Cho'lpon va uning asarlarida yetakchilik

3.1. "Kecha va kunduz"dagi semantik yondashuv

Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanida yetakchilik faqat ijtimoiy jihatdan emas, balki ma'naviy-axloqiy pozitsiya sifatida ifodalanadi. Asarda qahramonlar – Zaynab va Omon – ozodlik, erkinlik va yangi dunyo sari intilgan insonlar bo'lib, ular jamiyatni o'zgartirishga harakat qilishadi.

Yetakchilik bu yerda ruhiy yetakchilik — ongli tanlov, mustaqil fikr va ichki kuch orqali aniqlanadi. Cho'lpon quyidagicha yozadi:

"Qorong'u tun o'tdi... lekin ertangi tong qanday bo'ladi – uni yaratish uchun har kim o'z yuragida charog' yoqmog'i kerak."

Bu ifoda orqali shaxsiy mas’uliyat, ichki o’zgarish, va jamiyatni uyg’otish g’oyalari orqali ma’naviy liderlik aks ettiriladi.

3.2. Stilistik yondashuv

Cho’lpon she’riyatga yaqin uslubda yozadi. Uning tilida lirizm, ramziylik, va poetik tasvir kuchli. Stilistik jihatdan u arxaik so’zlar, xalq og’zaki ijod elementlari, hamda diniy-falsafiy iboralar orqali obrazlarni yoritadi. Ayniqsa metaforalardan (“charog’”, “ko’zgu”, “tun”, “tong”) foydalanib, ma’naviy yetakchilik timsollarini yaratadi.

4. Taqqosiy tahlil: Jek London va Cho’lpon

Mezoni	Jek London	Cho’lpon
Yetakchilik turi	Biologik-iqtisodiy (omad va kuch orqali)	Ma’naviy-axloqiy (ong, yurak orqali)
Stilistik vositalar	Realistik tasvir, epitet, tashbehlik	Poetik til, metafora, lirizm
Semantik birliklar	Kuch, kuchli yashash, bo’ysunish, lider	Ozodlik, yurak, charog’, uyg’onish
Madaniy kontekst	Amerika industrializmi, individualizm	Milliy uyg’onish, erkinlik, jadidizm

Ikki yozuvchining madaniy konteksti farqli bo’lsa-da, ikkalasi ham o’z qahramonlarini ijtimoiy muhitda yetakchi sifatida ko’rsatadi. Jek London — tabiiy tanlov va omon qolish orqali, Cho’lpon esa axloqiy pozitsiya va ma’naviy uyg’onish orqali.

Xulosa. Tadqiqot davomida aniqlanganki, Jek London va Cho’lpon ijodida yetakchilik konsepti turli kontekstlarda tasvirlangan bo’lsa-da, ular badiiy obrazlar orqali jamiyatdagi muhim ijtimoiy-madaniy masalalarni ko’tarib chiqishgan. Jek London kuch va bardosh orqali yetakchilikni ko’rsatsa, Cho’lpon yurak va ong orqali erishiladigan axloqiy yetakchilikni targ’ib qiladi. Til va uslubiy yondashuvda Jek London realistik va dramatik yo’l tutgan, Cho’lpon esa poetik va ramziy yondashuv orqali milliy uyg’onish g’oyalarini ilgari surgan. Bu esa bizga turli madaniyatlarda yetakchilik konsepti qanday ifodalanganini chuqur tushunishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. London, J. (2005). *White Fang*. New York: Penguin Books.
2. Cho’lpon. (1991). *Kecha va kunduz*. Toshkent: G’afur G’ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti.
3. Saidov, Z. (2016). *Cho’lpon ijodida realizm va modernizm sintezi*. Toshkent: Fan nashriyoti.
4. Axmedova, S. (2021). “Adabiy obrazlarda yetakchilik g’oyasi”. *Filologiya masalalari*, №2, 45–49-bet.

5. Xudoyberganov, T. (2020). *Adabiy tahlil va interpretatsiya*. Toshkent: Yangi asr avlodi.
6. Yukhnovets, V. I. (2019). *Stilistika i analiza khudozhestvennogo teksta*. Moskva: Flinta.
7. Northouse, P. G. (2018). *Leadership: Theory and Practice* (8th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
8. Amonov, A. (2017). “Cho‘lpon poetikasi va ramzlar tizimi”. *O‘zbek tili va adabiyoti*, №3, 58–63-bet.
9. Shamsutdinova, L. (2022). “Jek London asarlarida ijtimoiy ong va hayot falsafasi”. *Yangi ilmiy avlod*, №1, 112–117-bet.
10. Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (6th ed.). Oxford: Blackwell Publishing.
11. Uspenskij, B. A. (1995). *Poetika kompozitsii: struktura khudozhestvennogo teksta i tipologiya kompozitsionnykh form*. Moskva: Vysshaya shkola.
12. Bakhrach, D. N. (2004). *Liderstvo: teoriya i praktika*. Sankt-Peterburg: Piter.
13. Karimov, N. (2010). *O‘zbek adabiy tanqidi nazariyasi*. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.

